

Jedna od rijetkih preostalih afričkih država, carevina Etiopija, postala je u razdoblju između dva svjetska rata metom kolonijalnih ekspanzionističkih ciljeva fašističke Italije. Koristeći superiornije naoružanje, Italija ju je u krvavome ratu tijekom 1935. i 1936. godine porazila i okupirala. Danas poprilično zaboravljeni - rat i okupacija koja je uslijedila, bili su označeni masovnim ubojstvima i ratnim zločinima širokih razmjera.

Godine 1922. u Italiji kralj Viktor Emanuel III. dao je mladome fašističkom pokretu i njegovom vođi Benitu Mussoliniju mandat za sastavljanje vlade. Narednih godina Mussolini je nizom dekreta i zakona učvrstio svoju vlast te zabranom političke oporbe uspostavio jednostranački totalitarni režim. Zaslugu za brzo jačanje fašisti duguju geopolitičkome stanju nakon Prvog svjetskog rata, u kojem je Italiji za priključenje na stranu Antante tajnim Londonskim ugovorom bila obećana aneksija velikih područja na istočnoj obali Jadranskog mora. Kako to obećanje nije bilo u cijelosti ispunjeno, u Italiji se javlja nezadovoljstvo novonastalom situacijom, koja će biti nazivana „osa-kaćenom pobjedom“ (*vittoria mutilata*).¹ Ubrzo nakon dolaska na vlast, Benito Mussolini već postojeću želju za teritorijalnim širenjem pojačava retorikom tipičnom za totalitarne režime. Kako je njegov pokret (kasnije stranka) povezivala talijanski nacionalizam i tekovine antičkoga rimskoga carstva, Mussolini je odlučno svoju vanjsku politiku usmjeravao ka osnutku novoga, moćnoga rimskog carstva, te je smatrao cijelo Sredozemlje zonom talijanskih interesa, upravo u duhu tradicije rimskog carstva. Kao i Rimljani, nazivao ga je *Mare Nostrum*, prema latinskom *Mare Nostrum*, odnosno „Naše More“. Osim širenja na europskom teritoriju, Italija je mogla započeti svoje podizanje „novoga rimskog carstva“ širenjem svojih već postojećih kolonija na Rogu Afrike.

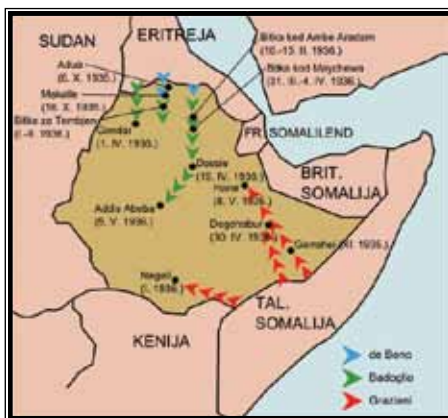
Etiopija - cilj ekspanzije

Drevna afrička država Etiopija (ili Abesinija, kako je tada bila nazivana) bila je tridesetih godina XX. stoljeća najbolji kandidat za širenje tog zamišljenog carstva. Većina afričkog kontinenta nalazila se pod vlašću drugih kolonijalnih sila, pa je bilo kakav pokušaj zauzimanja nećijih kolonija mogao izazvati rat na koji Italija nije bila spremna. Etiopija je, uz Liberiju, bila posljednji dio

¹ U Londonu su od austro-ugarskih područja Italiji bila obećana slijedeća područja: Trento i Trst, južni Tirol, Istra, te veći dio Dalmacije. Sporazumom u Rapallu između Kraljevine Italije i SHS iz 1921. Italiji je pripao sav teritorij zapadno od Rijeke, neki kvamerski otoci, Zadar, te otoci Lastovo i Palagruža. Tim je dobitcima pridodana i Rijeka 1924. Veliko područje Dalmacije koje joj je bilo obećano, Italija nije dobila (Povijest 16, 2007: 61).

Afrike kojeg nije kolonizirala neka strana sila. Etiopija je bila monarhija sa dugom tradicijom na čijem čelu se od 1930. godine nalazio *negus* (car) Haile Selassie, a još 1923. pošlo joj je za rukom postati članicom Lige naroda.

Italija je od kraja XIX. st. imala interesa u tom području. Tada je zauzela Eritreju, obalni pojas uz Crveno more, sa lukama Asseb i Massawa. Italija je ovu koloniju uspostavila prvenstveno radi prestiža, odnosno da uđe u „klub“ vodećih europskih sila koje su već posjedovale kolonije. Uskoro se uvidjelo da bi na štetu susjedne Etiopije Italija mogla proširiti svoje kolonijalne posjede na obalama Crvenog mora. Taj prvi pokušaj osvajanja Etiopije završio je ponižavajućim porazom u bici kod Adowe (Adué) 1896. godine, jedinim porazom jedne europske sile tijekom glavnoga vala kolonizacije Afrike. Svejedno, Italija je narednih desetljeća nastavila Etiopiju smatrati zonom svojeg utjecaja, neistraženom



Smjerovi napada, glavne bitke i zauzeća gradova tijekom Etiopskoga rata

ali i bogatom sirovinama i rudama. Uz to, okružila ju je sa dvije strane: sa sjevera, iz Eritreje, i istoka, iz Talijanske Somalije. Također, 1911. Italija je ušla i u Libiju u ratu protiv Osmanskog carstva, a njezinu je okupaciju dovršila 1931., brutalnom represijom pobune lokalnoga stanovništva.

Dakle, sada je glavni motiv koji je Italiju nagnao na novo ratovanje u Africi bio ponovno prestižne, ali i ideološke naravi. Kako je fašizam imao imperijalne sklonosti obnove slave i teritorija nekadašnjeg Rimskog carstva, i kako je Etiopija bila u stvari carstvo, osvajanjem iste Mussolini je Italiji mogao dati „imperij“. Trebala se vlastitome stanovništvu svijetu predstaviti navodna nadmoć fašističke ideologije, te je bilo potrebno iskupiti Italiju od ponižavajućeg poraza kod Adowe, koja je do tada ostala ukorijenjena u talijanskoj kolektivnoj psihi. Ne treba zanemariti i činjenicu da su jednoj diktaturi potrebni stalni uspjesi kako bi se sačuvala naklonost stanovništva, odnosno ubrzao proces *fašistizacije* društva. Uz argumente ekonomske naravi koje je vlada nametala Talijanima, bilo je i moralnih - kako će tobože Talijani „civilizirati“ barbarske Etiopljane. U tome se kontekstu spominjao i argument ukidanja ropstva (Farrell, 2008: 288).

Prema ratu

Unatoč potpisivanju ugovora o međusobnome prijateljstvu između Italije i Etiopije 2. kolovoza 1928., fašisti nastavljaju sa svojim subverzivnim planovima u rušenju Haile Selassiea i rasparčavanju njegova carstva (Del Boca, 2010: 77-78). Već 1932., smatrajući kako taj sporazum „nije polučio nikakvoga pozitivnog ploda“, sastavljen je tzv. „Izveštaj o Etiopiji“ (*Relazione sull’Etiopia*),

koji predlaže kolonijalno širenje u Etiopiji. Mussolini svojim generalima nakon izdavanja ovoga dokumenta naređuje provođenje priprema za vojno osvajanje Etiopije. Glavni akter u budućem ratu trebao je imati tada u šezdesetim godinama starosti general Emilio de Bono, fašist *dalla prima ora* i kvadrumvir², što bi dozvolilo tom ratu da bude pravi fašistički vojni pohod i prikaz moći.

Italiji je još samo bio potreban povod za invaziju. Incident kod mjesta Wal Wal na neoznačenoj graničnoj liniji između Etiopije i Talijanske Somalije je bio dobrodošao. Riječ je o mjestu u Ogadenskoj pustinji prepunim izvorima koje su koristili lokalni nomadi. Te su izvore zauzele talijanske jedinice, a Haile Selassie je ispravno istaknuo da su oni zapravo bili na etiopskom teritoriju. Sukob sa talijanskim snagama od tog trenutka postao je neizbježan. I doista, do sukoba u kojem je stradalo preko 100 ljudi je došlo 5. prosinca 1934. Incident je posluzio Mussoliniju da pojača anti-etioipsku propagandu u Italiji i diplomatsku inicijativu izvan nje, te da odgovori veoma neugodnim ultimatumom etiopskom *negusu*, koji je uključivao novčanu odštetu i priznavanje talijanskog suvereniteta nad spornim područjem. U međuvremenu, *negus* se požalio pri Ligi naroda, tražeći poštivanje njezinih načela. Etiopljani su bili posebno ogorčeni činjenicom da se u ovom slučaju Liga naroda nije držala svog načela da se napad na jednog člana smatra napadom na sve članove Lige. Britanci su neuspješno pokušali posredovati u pregovorima. Francuzi su pak, u strahu da bi se Italija mogla približiti Hitleru, sklopili niz sporazuma sa Mussolinijem kojima su zabranili uvoz oružja u Etiopiju kroz svoju koloniju u Džibutiju. Štoviše, Francuzi su bili spremni podržati pomicanje granica na Rogu Afrike u korist Italije (Adejumobi, 2007: 72). Francusku i Italiju je približilo zajedničko protivljenje Hitlerovoj aneksiji Austrije. Do značajnog pomaka u odnosima Italije i zapadnih saveznika dogodio se na sastanku u talijanskome mjestu Stresi između 11. i 14. travnja, na kojemu se raspravljalo o rastućoj njemačkoj prijetnji i o stvaranju zajedničkog fronta protiv mogućeg *Anschlussa* Austrije. U tom je razdoblju Italija bila spremna i vojno intervenirati u Austriji protiv njemačkog širenja. Pitanja oko Etiopije nisu bila dotaknuta u Stresi, te je britansku šutnju i dotadašnje francusko odobravanje talijanskih ambicija Mussolini protumačio kao dobiveno zeleno svijetlo za svoj osvajački rat u zamjenu za svoju podršku oko Austrije (Farrell, 2008: 294-296).

Europske su sile do tog trenutka bile prihvatile čiji njezicu da u Africi postoje granice koje dijele interesne

² Ime koje je objedinjavalo četvoricu vodećih fašista u vrijeme pohod na Rim 1922. godine. To su bili: De Bono, Italo Balbo, Michele Bianchi i Cesare Maria De Vecchi.

sfere pojedinih europskih zemalja. Također, ne smijemo zaboraviti da su sve europske kolonijalne sile uglavnom putem vojne agresije došle do svojih afričkih posjeda. Mussolinijeva se diplomatska inicijativa poklopila s tajnim pripremama za invaziju koji su trajali kroz cijelu 1935. godinu (Farrell, 2008: 291). On je bio siguran da Liga naroda, kojom su dominirale Velika Britanija i Francuska, neće djelovati u slučaju talijanskog napada na Etiopiju, kao što uostalom to nije učinila u slučaju neobjavljenog rata kojeg je 1931. pokrenuo Japan protiv Kine (Farrell, 2008: 291).



Glavni talijanski zapovjednik Pietro Badoglio u Etiopiji (desno, s dalekozorom)

Naoružanje suprotstavljenih vojski

Pred etiopski rat, među dvije vojske postojao je veliki disparitet. Talijani i njihovi kolonijalni vojnici *askariji* (unovačeni domaći stanovnici Libije i Istočne Afrike) imali su na raspolaganju, osim pušaka, i mitraljeze i topništvo. Pomoć u napredovanju mogli su im pružiti motorizirane (celere) divizije sa svojim kamionima i oklopnim automobilima Lancia 17 tip 2, te oklopne divizije sa tanketama Fiat-Ansaldo. Dakako, tu je bilo i Kraljevsko ratno zrakoplovstvo Italije (*Regia aeronautica*) sa lovcima tipa Ro.1 i bombarderima tipa Caproni Ca.101, sposobnima nositi teret bombi od ukupno 500 kg. Mračnu stranu talijanskog arsenala činilo je oružje za masovno uništenje, koje je Ženevska konvencija iz 1925., potpisana i od Italije 1928. godine, zabranila kao oružje prvog udara. Italija je u svoje kolonije pred Etiopski rat poslala velike količine kemijskih sredstava: agresivno-zagušljivi plin fozgen, suzavac, i plikavce (iperit, arsin, levisit) (Del Boca, 2010: 93).



Etiopski car Haile Selassie I. pozira s neeksploziranim talijanskim bombama

S druge strane, etiopska vojska nije mogla odgovoriti napadima kemijskim oružjem, nije posjedovala ratno zrakoplovstvo³, oklopna vozila, a ono malo topova koje je posjedovala datiralo je u većoj mjeri još s kraja 19. stoljeća. Pretpostavlja se je 100,000 ljudi bilo moguće okupiti za potrebe obrane od prijetnje izvana i uključiti ih u feudalne vojske pod zapovjedništvo regionalnog *rasa* ili sličnog feudalnog vođe (Nicolle, 1997: 13). Ovi su vojnici mogli biti naoružani antikvarnim puškama, veoma raznolikih tipova, dok je veliki broj ljudi imao na raspolaganju isključivo hladno oružje. Najbolje su bili naoružani (i uniformirani) vojnici iz Imperijalne garde (*Kebur Zabagna*), ali njih je bilo samo nekoliko tisuća. Spomenimo još da je u nešto bolje oblike ratovanja Etiopljane usmjerio niz stranih vojnih savjetnika (većinom Belgijci i Turci).

³ Imali su Etiopljani, doduše, 12 zrakoplova (većina tipa Potez 25), ali oni nisu bili korišteni u ratu.

Rat

Talijanski je plan invazije na Etiopiju uključivao ratovanje na dvije fronte. Prva, ona eritrejska (ili sjeverna), sačinjavala je glavni pravac invazije prema jugu, odnosno u smjeru Desjea i Addis Abebe, a stavljena je pod zapovjedništvo već spomenutoga generala Emilia De Bona. De Bonova vojska brojala je 110 tisuća ljudi sa 2300 mitraljeza, 230 topova raznog kalibra i 156 raznih oklopnih vozila. Također, zaštitu joj je iz zraka pružalo 126 zrakoplova spremnih na hitno polijetanje sa pista u Eritreji (Del Boca, 2010: 104).

Ratovanje na drugome frontu trebale su voditi snage pod zapovjedništvom generala Rodolfa Grazianija, te su one, barem na početku, trebale poslužiti u diverzivnim napadima na Etiopiju iz smjera Talijanske Somalije. Eventualni cilj trebao je biti glavni centar istočne etiopske regije Ogaden, Harar. Graziani je u Somaliji raspola-gao s oko 53.000 ljudi, 1585 mitraljeza, 175 tenkova, 117 topova i 38 zrakoplova (Del Boca, 2010: 93).

a. Sjeverni front

Dana 2. listopada 1935., Mussolini je zapovjedio napad na Etiopiju te je tu vijest objavio pred gomilom u Rimu. Prema operacijskom planu, dvije divizije, koje su činila glavninu snaga pod zapovjedništvom maršala de Bona, počele su prelaziti iz kolonije Eritreje u Etiopiju kretavši se sa nastupne linije široke 70 km prema jugu, ka liniji Adigrat – Enticcio - Adowa. Već prvog dana rata avioni 14. i 15. bombarderske eskadrile napale su Adigrat i Adowu, a u tom napadu sudjelovali su i Mussolinijevi sinovi Bruno i Vittorio, koji su upravljali dvama zrakoplovima tipa Caproni 101.

Kada su talijanske trupe počele prodirati, etiopskim je snagama zapovjedbano da se povuku sa granica kako bi se svijetu otkrila veličina talijanske agresije i kako bi se rastegle opskrbe linije neprijatelja (Del Boca, 2010: 109). Svejedno, talijanski je prodor tekao prilično sporo. Dana 6. listopada zauzet je simbolički važan grad Adowa, a sljedećeg dana Liga naroda Italiju proglašava agresorom, a kada su Talijani već bili okupirali Makalle 18. studenoga, vodeće su sile izglasale primjenu gospodarskih sankcija na Italiju. Sankcije će se pokazati potpuno neučinkovitima te neće otežati ili odužiti talijansku invaziju, prvenstveno zbog toga što nisu bile obuhvatile zabranu izvoza nafte Italiji.⁴ Štoviše, sankcije će ujediniti Talijane i okupiti ih oko fašističke vlade. Kad je Liga naroda pokrenula sankcije, kralj i kraljica su simbolički donirali svoje vjenčano prstenje kako bi potakli sveopću kampanju sakupljanja zlata za potrebe ratovanja.

Prve su pobjede donijele ushićenje u Italiji, ali se u Mussolinijevim očima De Bono počinje pojavljivati kao preoprezan vojskovođa, a i nesposoban za vođenje munjevitih i spektakularnih operacija kakve talijanski *Duce* očekuje. Telegramom od 14. studenoga oduzeto mu je

⁴ Sankcije su uključivale zabranu izvoza strateški važnih sirovina, oružja i ostaloga ratnog materijala od strane članica Lige prema Italiji (Vojna enciklopedija, 1971: 714).

vođenje operacija na sjevernome frontu, te je na njegovo mjesto postavljen maršal Pietro Badoglio. Titulom Maršala Italije ipak je Mussolini utješio tek smijenjenog De Bona (Mack Smith, 1980: 77). Međutim, Badogliov dolazak nije uvelike promijenio situaciju na bojištu, što je omogućilo Etiopljanima pripremu za protuofenzivu koja je započela sredinom prosinca 1935. godine i bila poprilično uspješna. Upravo je u to vrijeme zabilježena jaka diplomatska aktivnost zapadnih sila s ciljem prekidanja borbi, i pronalaženja kompromisnoga rješenja.⁵

U takvoj situaciji započinje najkontroverzniji vid Etiopskoga rata – uporaba kemijskog oružja od strane fašističkoga zrakoplovstva. Dana 22. prosinca izvršen je prvi od serije zračnih napada bombama C.500.T, od kojih je svaka napunjena sa 212 kilograma iperita. Prvi ciljevi bile su napadne kolone Etiopljana koje su vršile sve veći pritisak na talijanske položaje, a kasnije se napadi šire i sve više u unutrašnjost Etiopije, s ciljem zastrašivanja stanovništva. Treba napomenuti da su zapovijedi o korištenju kemijskog oružja dolazili direktno iz Rima – od



Talijanski vojnici tijekom sukoba

samoga Benita Mussolinija (Del Boca, 2010: 139-140). Korišten je masivno iperit, pomoću bombi C.500.T, koje su bila osposobljene da pomoću tempiranog mehanizma eksplodiraju 250 metara nad tlom i naprave toksičnu kišu koja je mogla pokriti eliptičnu površinu od 500 do 800 metara u dužini i 100 do 200 metara u širini (Del Boca, 2010: 143). Fašisti su, naravno, vijesti o korištenju kemijskog oružja opovrgnuli, optuživši pritom Etiopljanke za korištenje zabranjenih dum-dum metaka, te brutalne emaskulacije i dekapitacije zarobljenih talijanskih vojnika, koje su se vjerojatno i dogodile.⁶ Ovakve su negacije izdržale do kraja rata, a u nekim slučajevima i u slijedećim desetljećima.

Masovna uporaba kemijskog oružja, kao i fatalna

⁵ Riječ je o tzv. „Hoare-Laval paktu“, nazvanom po britanskom ministru vanjskih poslova Samuel Hoareu i francuskome premijeru Pierre Lavalu. Prema njihovome prijedlogu, Talijanima bi otišla polovica Etiopije. Prijedlog je pao u nemilost javnog mijenja i uskoro je propao nakon njegova objavljivanja u javnosti (Farrell, 2008: 304-308).

⁶ Takvi se akti mogu smatrati dijelom etiopske ratničke tradicije. (Nicolle, 1997: 33.)

pogreška Etiopljana u tome što nisu započeli gerilski način ratovanja koji bi iscrpljivao tehnički superiorniju fašističku vojsku, dozvolile su kršenje etiopskih naleta i ponovnu ofenzivu snaga maršala Badoglija prema jugu (Del Boca, 2010: 149-150). Upravo je jedan frontalni manevar, onaj zajednički rasa Sejuma prema Adowi sa ras Mulugetom prema Makalleu dozvolio Badogliju protuudar. Bitka koja se zbila između 20. i 24. siječnja u regiji Tembjen uzrokovala je velike gubitke na obje strane. Upravo je tijekom te bitke došlo do najvećih gubitaka crnokošuljaša u jednom okršaju, kada je kolona pod zapovjedništvom generala Diamantija upala u zasjedu kod prolaza Uarieu i izgubila 304 ljudi, većina od kojih je bila ubijena hladnim oružjem (Del Boca, 2010: 168-172). Između 10. i 15. veljače vodila se tzv. „Bitka za Endertu“ kada je vojska rasa Mulugete poražena kod planine Amba Aradam i potom desetkovana tijekom svog povlačenja od strane talijanskoga zrakoplovstva i napada pubunjenih plemena. Zajedno s,

vjerojatno, tisućama poginulih Etiopljana, u ovim je događajima izgubio život i sam ras Mulugeta. Usljedila je talijanska pobjeda u tzv. „Druvoj bitci za Tembjen“, koja se vodila od 27. do 29. veljače protiv snaga rasa Kasse i Sejuma, a sukobi su se odmah nadovezali u „bitku za Scire“, između 29. veljače i 3. ožujka, protiv snaga rasa Immirua. Trupe maršala Badoglija u svim su ovim bitkama koristile zračnu nadmoć i kemijsko oružje, te su gubici zaraćenih snaga bili u ogromnome nesrazmjeru. Maršalu je Badogliju put bio otvoren

za prodor prema jugu. U takvoj situaciji, u kojoj nema tko pružati otpor Talijanima, bivaju zauzimana naseljena mjesta, među kojima i stari carski i simbolički važan grad Gondar. Njegovo zauzimanje bez ikakvoga pruženog otpora glavni je tajnik fašističke stranke Achille Starace kasnije pretvorio u prenapuhanu epopeju nazvanu „Marš na Gondar“ (Mack Smith, 1980: 79).

Neshvatljiva je odluka koju je Haile Selassie donio nakon ovih poraza, da svoje najbolje snage, Imperijalnu gardu, suprotstavi Badogliovim snagama u otvorenom okršaju umjesto da pribjegne gerilskim taktikama. Etiopljani su, pod zapovjedništvom samog cara koji se nalazio na bojišnici, 31. ožujka prvi započeli napad na utvrđene talijanske položaje u bitci kod Maychewa. Talijani su etiopske napade odbili i uz potporu zrakoplovstva prešli u protunapad, nakon čega je car naredio povlačenje, 3. travnja. Etiopsku su kolonu iz zraka kroz skoro cijeli 4. travanj nemilosrdno mitraljirali i obasipali iperitom talijanski zrakoplovi, što je uzrokovalo na tisuće poginulih (Del Boca, 2010: 208-219). Talijanskim je snagama nakon ove bitke put bio otvoren prema Desjeu, gdje se nalazio carev zapovjedni centar, i etiopskoj prijestolnici Addis Abebi. Desje pada već 15. travnja,

odakle Badoglio počinje s planiranjem pohoda do Addis Abebe. U međuvremenu, car je nevoljko pristao na prijedlog svojih savjetnika da zajedno s državnom riznicom napusti Etiopiju i nastavi s borbom za svoju državu u Ženevi, pri sjedištu Lige naroda. Vlakom je car s obitelji i delegacijom krenuo 2. svibnja za Džibuti, gdje se ukrcao na britansku krstaricu *HMS Enterprise*.

Badogliju je, rekli smo, još samo preostala Addis Abeba, udaljena oko 250 km od Desjea po zračnoj liniji. Odlučio je krenuti 26. travnja 1936. sa 20.000 ljudi raspoređenih u mehaniziranoj koloni, a jedini otpor mu je tijekom tog putovanja pružala kiša i blato. U međuvremenu, otkako je etiopski car napustio svoju prijestolnicu, u njoj je zavladao sigurnosni vakuum i anarhija, do te mjere da strana veleposlanstva mole Italiju da u što kraćem roku uđe u grad (Del Boca, 2010: 24). Konačno, nakon desetodnevnog putovanja, kojeg je Badoglio pretvorio u još jedan propagandni spektakl i patetično

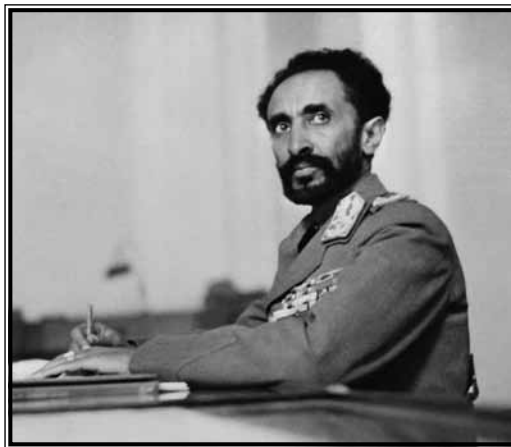
nazvao „Maršom željezne volje“ (*Marcia della ferrea volontà*), dana 5. svibnja talijanske postrojbe (po Mussolinijevoj želji prvo one talijanske, a ne *askariji*) ušle su u Addis Abebu bez da im je pružen ikakav otpor. Italija je ovu pobjedu proslavila, te za 9. svibnja zakazala službeni osnutak Carstva, s obzirom da je Kralj Viktor Emanuel III. nakon zauzeća Addis Abebe slobodno mogao biti proglašen etiopskim carem.

b. Južni front

Na somalskome frontu, vojska pod zapovjedništvom generala Rodolfa Grazianija, sastavljena od pet divizija, krenula je prodirati u etiopsku regiju Ogaden 3. kolovoza 1935., kao i snage generala De Bona na sjeveru. Na putu su mu stajale jedne od najboljih etiopskih vojski, ona pod zapovjedništvom ras Deste Damteua (oko 40.000 ljudi), i ona pod zapovjedništvom dedžak⁷ Nasibu Zamanuela. Graziani je naširoko koristeci zrakoplovstvo brzo prodro u Ogaden. Prvi važan lokalitet, Gorrahei, pada u talijanske ruke 6. studenoga. Nakon neuspjeha u proganjanju etiopljana u bijegu 11. studenoga, Graziani je naredio prestanak napredovanja (Del Boca, 2010: 122).

Sredinom prosinca 1935., usporedo s ofenzivom na sjeveru, etiopljani su pokrenuli ofenzivu i protiv Grazianija. Kao i Badoglio, Graziani se nije libio od korištenja kemijskog oružja. Osim obasipanja iperitom, na jugu se dogodila još jedna kontroverzan vid ovoga rata, kada su 3. prosinca 1935. talijanski zrakoplovi Ro-1 i Ca.101 pogodili švedsku bolničku jedinicu. Ovaj je događaj bio posebno štetan po ugledu Italije u svijetu. Unatoč tome, napadi na bolničke strukture su se nastavile (Del Boca, 2010: 157-159).

⁷ Guverner manje provincije (Nicolle, 1997: 44).



Haile Selassie, etiopski car

Konačno, Graziani je etiopsku ofenzivu rasa Deste skršio u tzv. „bitci na rijeci Ganale Dorja“, koja se vodila između 12. i 16. siječnja 1936. Ova pobjeda, postignuta uz pomoć zrakoplovstva i kemijskog oružja, omogućila je Grazianiju zauzimanje strateški važnoga grada Nege-lija. Međutim, žrtvovanje vojske rasa Deste odgodilo je Grazianijevo prodiranje prema Hararu (Del Boca, 2010: 164). Ono je pokrenuto tek 14. travnja, nakon višestrukih telegrama u kojima Mussolini požuruje Grazianijevo djelovanje. Tada Etiopljani prave grešku i, umjesto da zadrže obrambene položaje tzv. „Linije Hindenburg“ Turčina Wehiba Pashe, kreću u ofenzivu. Dana 17. travnja završila je prva veća bitka u kojoj su Grazianijeve trupe pobijedile, sa malo zarobljenih neprijatelja – kako je istaknuo general – „prema običaju libijskih trupa“ (Del Boca, 2010: 235). Graziani je stao pred Hararom 24. travnja, ali ga Mussolini opet požuruje, te mu ovaj put obećaje titulu maršala Italije ukoliko zauzme to mjesto, ključ etiopske regije Ogaden. Nakon dugotrajnih bombardiranja i kemijskih napada, 30. travnja pada najvažnija točka u „Liniji Hindenburg“, Degehabur. Harar pada, zbog velikih pljuskova, tek 8. svibnja, nakon što se još 2. svibnja potpuno razila etiopska vojska dedžak Nasibua. Naime, čuvši vijesti o slomu sjevernoga fronta i carevom napuštanju Addis Abebe, glavni zapovjednik etiopske obrane u tome kraju, dedžak Nasibu Zamanuel, napustio je obrambene položaje te se kao i Haile Selassie uputio za Džibuti (Vojna enciklopedija, 1971: 715). Dana 9. svibnja pada, bez otpora, grad Dire Dawa, gdje su se susrele Badoglio i Grazianijeve snage, što je za Talijane značio definitivni kraj ovoga sedmomjesečnog rata.

Posljedice

Italija je već zauzeće Addis Abebe proslavila kao kraj rata, kada je uvečer 5. svibnja u Rimu, Mussolini održao govor pred mnoštvom s balkona *Palazzo Venezia* te proglasio pobjedu, uz euforiju ljudi izišlih da ga čuju na mnogo talijanskih trgova. Dana 9. svibnja zakazan je službeni osnutak Carstva, s obzirom da je talijanski kralj Viktor Emanuel III. mogao slobodno biti proglašen etiopskim carem prema odluci velikoga fašističkog vijeća. Kralj je izrazio zahvalnost Mussoliniju nazvavši ga vojnim genijem koji je pobijedio u „najvećem kolonijalnom ratu u povijesti“ (Mack Smith, 1994: 352). Početkom lipnja 1936. Etiopsko carstvo je i službeno anektirano postojećim talijanskim kolonijama u regiji te je time stvorena Talijanska Istočna Afrika - *Africa Orientale Italiana*, skraćeno „AOI“. Tom je prigodom Mussolini euforično izjavio kako je Italija „konačno dobila svoje carstvo. Fašističko carstvo... carstvo mira... carstvo civilizacije i humanizma“ (Bosworth, 2009: 369).

Interesantno je primijetiti kako je Etiopski rat poslužio kao osobna promidžba mnogim fašističkim gerarsima i uglednicima, koji su odlučili u njemu osobno sudjelovati. Spomenuli smo dvojicu sinova Benita Mussolinija, Vittorija i Bruna, za upravljačkim kontrolama bombardera tipa Caproni. Na isti je način ratovao i Mussolinijev zet i

budući ministar vanjskih poslova Galeazzo Ciano, koji je vodio bombardersku eskadrilu nazvanu „La Disperata“, prema jednoj skvadari iz ranijih razdoblja fašizma. Spomenuli smo i glavnog tajnika PNF Achille Staracea, koji se priključio ratu u njegovim kasnijim fazama.

Smatra se da je u sedam mjeseci invazije poginulo oko 4350 Talijana uz još oko 4500 *askarija* iz Eritreje, Somalije i Libije (Del Boca, 2010: 243, bilj. 1). Broj poginulih Etiopljana veoma je teško procijeniti, ali pretpostavlja se da iznosi više od 300,000 mrtvih (Del Boca, 2010: 252). Italija je objavila da je do prosinca 1936. Etiopija u potpunosti pacificirana i pod potpunom kontrolom kolonijalnih vlasti (Mack Smith, 1980: 83). Međutim, situacija na terenu je bila nešto složenija. Talijani su u većini slučajeva boravili samo u svojim utvrđenim logorima i unutar većih gradova, što je dovelo do stvaranja otpora u ruralnim krajevima. Logična posljedica vojne okupacije i uprave bilo je korištenje nehumanih metoda od strane talijanske vojske i fašističke milicije prilikom obuzdavanja, ali i navodne prevencije raznih oblika otpora lokalnog stanovništva. Brutalna kažnjavanja i smaknuća



Etiopski feudalni vojnici

izvršavana su nad pojedincima i cijelim zajednicama uključenim u protu-okupacijskim aktivnostima. Represija je uključivala i naglašavanje rasne superiornosti Talijana nad domorocima, koji su dovedeni u status drugorazrednih stanovnika (Adejumobi, 2007: 78; Bosworth, 2009: 387). Aktivan otpor okupaciji vrlo je brzo započeo, te je u veljači došlo do neuspjelog atentata na potkralja AO/ Grazianija na jednome javnom skupu u Addis Abebi. Iako teško ranjen, Graziani je preživio napad, a kolonijalne su snage pokrenule trodnevnu kampanju terora nad lokalnim zajednicama. Tisuće Etiopljana, uključujući i većinu inteligencije koja je u prijašnjim modernizacijskim projektima cara Hailea Selassiea bila poslana u izobrazbu na Zapad, bilo je smaknuto. Kasnije je potvrđeno da je Mussolini početkom invazije bio istaknuo potrebu da se likvidira taj mladi sloj educiran na Zapadu, sa ciljem sprječavanja formiranja bilo kakvog pokreta otpora jednom kad bi Etiopija bila okupirana (Mack Smith, 1980: 82). Etiopska je Crkva, kao kohezivni element etiopskoga društva, također stradala u represiji fašista. Mnogi su svećenici ubijeni i crkve uništene.

Kraj talijanske okupacije Etiopije

Kako je Italija ušla u Drugi svjetski rat na strani Hitlerove Njemačke objavivši rat Savezničkim državama u lipnju 1940., Britanci su ubrzo kreirali plan da se vojno djeluje na Rogu Afrike s ciljem suzbijanja opasnosti koja je prijetila njihovim kolonijama u regiji. Plan je bio osloboditi Britanski Somalilend, kojeg su Talijani osvojili u kolovozu 1940., i istjerati iste iz Etiopije. Caru Haileu Selassieu je bilo omogućeno ponovno zauzimanje etiopskog prijestolja savezničkim osvajanjem Addis Abebe u svibnju 1941. (Adejumobi, 2007: 84-85). Uskoro će Mussolini ostati bez svih kolonija, kao i vlasti u rujnu 1943, te vlastitog života krajem travnja 1945. godine. Iako su fašistički zločini u Etiopiji bili osuđivani diljem svijeta tijekom invazije, podjarmljivanje Etiopljana je od pri Ligi naroda prošlo gotovo neopaženo. Osude su se pojačale ulaskom Italije u Drugi svjetski rat 1940., ali su se ponovno stišale nakon pada fašizma i zbližavanja Italije sa Saveznicima. Nitko od sudionika u talijanskoj invaziji i okupaciji, bilo da je riječ o članovima regularne vojske, ili o onima iz fašističkih crnoškošuljaških odreda, nije odgovarao pred ikakvim sudom za počinjene zločine.

Zaključak

Etiopski je rat 1935-36. bio posljednji osvajački kolonijalni rat i, možemo reći, anakronističan - s obzirom da je prisvajanje kolonija bilo odavno završilo, a mnoga su se kolonijalna carstva već počela urušavati. Međutim, sa stotinama tisuća žrtava etiopskih branitelja i civila, bio je i jedan od najkrvavijih. Jedna država sa totalitarnom ideologijom na vlasti, osim agresivne unutarnje, pokazala je i još agresivnije lice u svojoj vanjskoj politici. Tako je fašizam sa Mussolinijem na čelu odlučio proširiti Italiju i podići je u rang vodeće europske (ako ne i svjetske) sile, te napraviti političku promidžbu o navodnoj superiornosti i uspješnosti fašističke ideologije. Koristeći moderne naoružanje od branitelja, zrakoplovstvo i kemijsko oružje, te imavši sreću na svojoj strani u činjenici da je konzervativno etiopsko vojno vodstvo radije pribjegavalo frontalnom vojnom sukobu nego gerilskim taktikama, Italija je u svibnju 1936. zauzela svoj cilj – etiopsku prijestolnicu Addis Abebu. Uslijedilo je pet godina represije nad stanovništvom dotad jednine neovisne afričke države. Godine 1941., u vihoru Drugoga svjetskog rata, nezavidno pozicionirana Italija (mnogi u talijanskome jalovom nastupu vide vojnu iscrpljenost ratom u Etiopiji i tijekom kasnije okupacije) izgubila je sve svoje posjede u Istočnoj Africi, među kojima je bila i Etiopija, koja nakon toga ponovno dobila svoju neovisnost. Međutim, niti jednome od odgovornih za pripremu udruženoga zločinačkog pothvata osvajačkog rata protiv jedne neovisne države te zločina protiv čovječnosti neće biti suđeno nakon pada fašizma i kapitulacije Italije.



Talijanski vojnici



BATTLEFIELD ETHIOPIA by David Orlović

One of the few remaining African countries, the Empire of Ethiopia, had become, in the period between the two world wars, the target of colonial expansionist aims of fascist Italy. Using their superior weapons, Italy defeated and occupied it in a bloody war during the period of 1935 and 1936. In the present time quite forgotten - the war and the occupation that followed were marked by mass murders and war crimes on a broad scale.

Literatura

1. Adejumobi, Saheed A., 2007. *The History of Ethiopia*,: Greenwood Press, Westport – London.
2. Bosworth, Richard J.B., 2009. *L'Italia di Mussolini*, Mondadori, Milano.
3. Del Boca, Angelo, 2010. *Guerra d'Etiopia. L'ultima impresa del colonialismo*, Longanesi, Milano.
4. Farrell, Nicholas, 2008. *Mussolini – Novi život*, Naklada Ljevak, Zagreb.
5. *Vojna enciklopedija*, 1971., sv. 3., Vojnoizdavački zavod, Beograd, str. 713-715.
6. Mack Smith, Denis, 1980. *Mussolinijevo rimsko carstvo*, Globus, Zagreb.
7. Mack Smith, Denis, 1994. *I Savoia Re d'Italia*, Biblioteca Universale Rizzoli, Milano.
8. Nicolle, David, 1997. *The Italian Invasion of Abyssinia 1935-36*, Osprey Publishing, Oxford.
9. Nolte, Ernst, 1990. *Fašizam u svojoj epohi*, Prosveta, Beograd.
10. *Povijest, 16. knjiga*, 2007. Jutarnji list, Zagreb.
11. *Povijest, 17. knjiga*, 2007. Jutarnji list, Zagreb.
12. Sulzberger, C. L., 2005. *Drugi svjetski rat, sv. 1.*, Marjan tisak, Split.